

Biblijski temelji u odabranim pjesmama Kranjčevića, Šimića i Ujevića

Jasna Šego*, Antun Volenik**

Sažetak

U hrvatskoj su književnosti od početaka do danas prisutne biblijske teme i motivi; ovaj rad istražuje biblijske temelje u Kranjčeviću Mojsiju, Šimićevu Raspeću i Mariji te Ujevićevoj Svakidašnjoj jadikovci. Kranjčević je duboko impresioniran Mojsijevim starozavjetnim likom. Uz postojeća, pridodaje mu nova značenja čime pokazuje da nadahnuto i kreativno čita biblijski tekst. U pjesmi Raspeće Šimić prikazuje Isusovo razapinjanje, ne spominjući mu ime. Usredotočuje se na Raspetoga kao čovjeka boli, kao nevinoga osuđenog patnika. U pjesmi Marija pak naglašuje »osobno« i »općeljudsko« majčinstvo Kristove majke. Raspeće prikazuje na iznimno ljudski način, otkrivajući Marijinu najdublju bol zbog sinove patnje. U Ujevićevoj Svakidašnjoj jadikovci lirski se subjekt, koji traži smisao svoga »pečalnog lutanja«, poistovjećuje sa Sinom u kojem prepoznajemo jobovsku poziciju čovjeka — stradalnika, odjeke Jeremijinih tužaljki, Sina Čovječjega, kao i samoga pjesnika. Lirski su subjekti analiziranih pjesama u stalnome dodiru s transcendentnim i univerzalnim, mučeni pitanjima i duševnim nemirima.

Ključne riječi: biblijski temelji, Mojsije, Raspeće, Marija, Svakidašnja jadikovka

Uvod: Biblija kao trajno nadahnuće hrvatske književnosti

Hrvatska se književnost od svojih početaka do naših dana ne može ozbiljnije proučavati bez svijesti o svojoj povezanosti s kršćanskim i biblijskim motivima i nadahnućima. Biblija je neizbrisiv dio vjerske i općekulturne tradicije hrvatskoga naroda.

Iako književnost, civilizacijski i kulturološki, postoji stoljećima prije početka oblikovanja kršćanske Biblije, u njoj nalazi nepresušan izvor nadahnuća. O Bibliji

* Dr. sc. Jasna Šego, Katehetski institut Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Adresa: Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb, Hrvatska. E-pošta: jasna_sego@hotmail.com

** Antun Volenik, doktorand na Katoličkom Bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Adresa: Vlaška 38, p.p. 432, 10001 Zagreb, Hrvatska. E-pošta: antun.volenik@isusovci.hr

ne govorimo samo kao o religijskoj knjizi, nego i kao o književnome djelu *par excellence*. Budući da je hrvatska usmena i pisana književnost puna biblijskih motiva, nijedno ozbiljnije proučavanje povijesti hrvatske književnosti ne može započeti bez poznavanja Biblije. Kao za sve južnoslavenske narode, i za Hrvate je prijelomna 863. /864. godina kada započinje misija solunske braće Ćirila–Konstantina i Metoda u slavenskim zemljama, kamo dolaze s već razrađenim pismom (iz kojeg će se formirati i hrvatska uglata glagoljica) te prevedenim osnovnim liturgijskim knjigama.¹ Od tih vremena do suvremenoga doba hrvatska će se književnost nadahnjivati i biblijskim temama i motivima.

1. Svetopisamska nadahnuća u Kranjčeviću, Šimiću i Ujeviću u djelu

Hrvatska lirika obiluje biblijskim nadahnućima, osobito ona pasionska te lirika inspirirana božićnim misterijem. Problemi vjere i nevjere razvidni su u mnogim proznim i poetskim ostvarenjima. Brojni su hrvatski književnici u svojim djelima dotaknuli problem »šutnje Neba«, dvojili o Božjoj egzistenciji, svadali se s Bogom, jicali se Bogu zbog svoga tegobnog i patničkog života, ali su mu se i iskreno, ponizno i skrušeno obraćali u molitvi. Prije nego što se posvetimo temi najavljenom naslovom, spomenut ćemo, kako otkriva D. Šimundža, prijelomni trenutak u hrvatskoj književnosti nakon kojega mnogi autori počinju izražavati i kritički stav prema Crkvi i Bogu, sumnjati u Božju egzistenciju ili pak odbacivati religiju:

Sumnja se u tom vidu u hrvatskoj književnosti izravnije javlja s protorealizmom i realizmom, da bi se snažnije osjetila krajem 19. stoljeća. Prvi je sumnjičavo 'naviješta' Lavoslav Vukelić 1879. godine u svojoj jednoj antologijskoj pjesmi, *Kod Solferina*, i to religioznom zazivom Boga u obliku retoričkoga pitanja: *Bože, Bože, ako jesi, gdje si?* S tim se pitanjem — iako je bio humanistički i vjerski motiviran tragičnom bitkom kod Solferina (1859.) — po prvi put u nas izravno uvodi literarni motiv 'šutnje Neba', koji direktno ili indirektno najavljuje religioznu upitnost ili, točnije, racionalističku skepsu u Božju Providnost te s time, posebno u nekim razdobljima, i u Božju egzistenciju.²

To je vrijeme i trojice o kojoj se radi; Silvija Strahimira Kranjčevića, Antuna Branka Šimića i Tina Ujevića. Pripadaju različitim književnim pravcima: Kranjčevića povijest hrvatske književnosti navodi kao glavnog predstavnika lirike u hrvatskome realizmu, Šimićeva jedina zbirka *Preobraženja* smješta se u hrvatski ekspresionizam dok se Ujevića, uvijek svoga, teško može smjestiti u koji književni pravac ili školu.

Vremenski gledano, oni su ipak bliski, gotovo suvremenici; rođeni su u drugoj polovici 19. stoljeća; k tomu, Šimić i Ujević gotovo su vršnjaci. Sva su trojica kao pjesnički uzor (ili kao kritičara) imala A. G. Matoša. Ono što ih nadalje povezuje

1 Po *Žitijima Ćirilovim* prva prevedena i zapisana rečenica je ona iz Ivanova evanđelja *Iskoni be Slovo — U početku bijaše Riječ*.

2 Drago Šimundža, *Bog u djelima hrvatskih pisaca II*, Zagreb, 2005, 28.

činjenica je da su sva trojica dulje ili kraće boravila u sjemeništu³ te, što je puno važnije, sva trojica u svome pjesništvu dotiču i religiozna pitanja, u rasponu od ispovijedanja vjere do nijekanja Boga (donekle s izuzetkom Kranjčevića). Ovako je to sržno opisao D. Šimundža:

Silvije Strahimir Kranjčević cijeloga se života lomio između biblijske poruke i egzistencijalne mučnine te, u tom kompleksu, religiozne sumnje. Očito, zbog ljudske patnje i šutnje Neba, nije mogao shvatiti, a još manje smireno prihvatiti smisao i opravdanost Božje kreacije u kojoj čovjek na ovaj ili onaj način toliko trpi i pati. Stoga je stalno bio u sukobu, koliko s biblijskom objavom koje se, unatoč svemu, uporno držao, toliko i sa samim sobom, sa svojim religioznim uvjerenjima.⁴

Analizirajući Šimićeve i Ujevićeve doživljaje i odnos prema Bogu i svijetu, Šimundža zamjećuje:

Antun Branko Šimić ima nemirnih sumnja i složenih doživljaja te, u tom smislu, i religioznih alternacija. U *Molitvi na putu* doživljava svijet religiozno teistički, vjernički. Dapače, to je jedna od hrvatskih najljepših religioznih pjesama:

*Bože
koji si me do ovog časa doveo nevidljiv
vodi me i dalje koncu mojih želja (...)
Budi
nad mojom glavom moja pratilica zvijezda.*

Za razliku od *Molitve na putu*, u nizu drugih pjesama pokazuje duboke sumnje, odnosno, u nekim drugima, primjerice u *Praznom nebu*, svoja molitvena povjerenja i spomenute sumnje mijenja u izričitu nevjeru i krajnji nihilizam:

*Nebo je već dugo praznina
bez Boga i serafina, (...)
K Bogu izgubismo pute.
Pjesnici stoje pred ništavilom i ćute.*

Slično se događalo i s Tinom. Njegova *Molitva iz tamnice*, *Svakidašnja jadikovka*, *Molitva Bogomajci*, *Ispit savjesti* i neke druge pjesme upućuju na vjerske misli i kršćanske doživljaje. Međutim, čitav niz drugih inspiracija prelazi u sveobuhvatnu skepsu koja mu je, kako tvrdi, bila prirodna. U daljnjim mu se procesima s naznačenom skepsom šire ateističke slutnje i doživljaji koji na mahove prelaze u agnostičke slutnje i ateističke ispovijedi.⁵

Ovdje se, naravno, ne možemo upustiti u dublje analize njihova kompletna opusa. Cilj je ovoga rada istražiti biblijska nadahnuća u odabranim pjesmama S. S. Kranjčevića, A. B. Šimića i T. Ujevića. Sva su se trojica u dijelu svojega opusa nadahnjivala religioznim i biblijskim pitanjima te na tome području stvorili neke od svojih ponajboljih pjesama. Njihove riječi mogu čitatelje, pored ostaloga, po-

3 Kranjčević 1883/84. u »Ožegovićanumu« u Senju te »Germanicum–Hungaricum« u Rimu; Šimić od 1909/10. do 1912/13. polazi klasičnu Franjevačku gimnaziju u Širokom Brijegu; Ujević pak od 1902. do 1909. pohađa Klasičnu gimnaziju kao pitomac Nadbiskupskog sjemeništa u Splitu.

4 Drago Šimundža, *Bog u djelima hrvatskih pisaca II*, 28–29.

5 *Isto*, 33.

taknuti na razmišljanje i traženje vlastitih odgovora na brojna religijsko–religiozna pitanja.

2. *Kranjčevićev Mojsije u usporedbi s biblijskim*

Od ove trojice Kranjčević (1865. — 1908.) je najstariji. Od svih hrvatskih velikih pjesnika Kranjčević je najbiblijskiji. U njegovu opusu mogu se pronaći elementi od *Knjige postanka* do *Otkrivenja*, a s pravom se može naglasiti da je Kranjčević i kristološki pjesnik. Intenzivno ga zaokuplja problem zla u svijetu, *mysterium iniquitatis*, koji je neobjašnjiv ako je pred čovjekom čista kreacionistička ideja o stvaranju svemira i čovjeka te, dosljedno, Boga kao glavnoga i jedinoga odgovornog Stvoritelja. Gledajući iz perspektive vremena u kojem je živio, kao i iz njegova pjesničkog opusa, upravo takva slika o Bogu Kranjčevića tjera u nemir, sumnju, nesklad pa i sukob s Katoličkom crkvom kao organizacijom.

Kao kristološki pjesnik, on svoga Krista udivljeno promatra na Golgoti, on ga u uskrsnom sjaju izvodi na pariške barikade te ga u *Trzajima* susreće kao Dijete u seoskoj crkvi. Konačno, on je *poeta vates* — pjesnik prorok koji poput svoga Mojsija dijalogizira s Bogom, viče i brani maloga čovjeka, zagovara i jada se, odustaje, sumnja i očajava. Ta njegova očajanja osobito su izražena u trećem dijelu pjesnikova života, u zbirci pjesama *Trzaji*. Promatrajući cjelokupni pjesnikov život, ne možemo se složiti s Ujevićem da je Kranjčević »bolećivo kršćanski«⁶ duh — dapače, on snažno dijalogizira s Bogom, no duboko je svjestan opasnosti prekida toga dijaloga. Dobar poznavatelj Kranjčevićeva opusa, duha i senzibiliteta, Matoš, o njemu će zapisati: »... Kranjčević je kršćanin svojim kultom boli, svojom subjektivnošću i svojim moralnim revoltima... » te će istaknuti da je Kranjčević »najosjetljiviji naš nerv, bolan živac, struna, žica što struji i bugari bolnog modernog unutrašnjeg života.... tu je psihološki izvor i njegovom nevezanom slogu, njegovim slobodnim stihovima u Monologu, Ditirambu, Mojsiju.«⁷

Duboko impresioniran Mojsijevim likom, Kranjčević u istoimenu pjesmu⁸ utkiva biblijske asocijacije, teme i motive te će i ovdje biti promatrana u znaku intertekstualnosti. Dijaloškog je karaktera izraženog na osobnoj (Mojsija i Jehove), ali i na univerzalnoj razini (čovjeka i Boga). Iako epskoga obilježja (stih je epski deseterac), u njoj su ipak razvidni i jaki lirski elementi refleksivnosti i subjektivnih doživljaja svijeta. Dijalozi Mojsije — Jehova, uzvici, pitanja, molitve, metafore i aforizmi pridonose njezinoj razgranatosti i ritmičnosti. Kranjčević njome tematizira pitanja ljudske slobode, vjere, sumnje u ideale, grijeha, iskušenja, kazne, životnoga smisla, čovjekova položaja u svijetu, pravde, nepravde i manipulacije ma-

6 Tin Ujević, *Trnokop u Silvijskoj bašti*, u *Sabran djela*, Zagreb, 1963.–1967., VII, 183.

7 Antun Gustav Matoš, *U sjeni velikog imena*, u *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, 65, Zagreb, 1967., 283; 286. U oba citirana dijela i Ujević i Matoš referiraju se na Kranjčevićeva očajanja i borbe s Bogom koje sam pjesnik izražava u stihovima: *Izgubih svoju dušu, odlunjah od matere (...) tek grč se katkad javi na njemoj usni mojoj; To kriče Bog i davao u vječnoj kavzi svojoj, i požalit je prsi u kojima se kolju.*

8 *Mojsije* je spjevan 1893., a objavljen u pjesnikovoj drugoj i najzrelijoj zbirci *Izabrane pjesme*, 1898.

sama čime *Mojsije* zahvaća u ne samo biblijsku, nego i općeljudsku dimenziju postojanja. Konačno, ističe se motiv neshvaćenoga genija i hirovite, nezadovoljne i nezahvalne gomile, kao i misao o slobodi kao najvećoj ljudskoj vrijednosti.

U pjesmi se starozavjetni prorok usrdno obraća Bogu s molbom da izbavi njegov narod iz ropstva, da ga oslobodi zabluda i prokune njegove neprijatelje. Bog odgovara da nema razloga zbog jednoga stvorenja uništavati drugo te da svi imaju jednako pravo na život. I kad je narod »sagradio« zlatno tele »/I tele slavi, a ne Jehovu/«, Mojsije je stao na stranu naroda, moleći Boga oprostjenje za tu nepromišljenost. Obasjan ljepotom kojom ga je obdario Jehova, Mojsije, »svijetli genije«, na vrhu se brda obratio narodu govoreći mu da ga je doveo do Obećane zemlje i slobode. Narod mu, međutim, uzvraća nezahvalnošću i ljutnjom, pitajući ga tko mu je dao pravo da ih vodi »silovno, ko na uzici«. Mojsije, shrvan bolju, umire gledajući prema Hanaanu, tj. Obećanoj zemlji (ne ušavši u nju). Po treći se put čuje Jehovino upozorenje: *Mrijeti ti ćeš kada počneš sam / U ideale svoje sumnjati.*

Ovaj bi prikaz bio nepotpun bez barem kratkog podsjećanja na biblijskoga Mojsija. U Starom je zavjetu on jedna od najupečatljivijih i teološki najvažnijih osoba. Pripada malobrojnim likovima Svetoga pisma koje je moguće pratiti doslovno od rođenja⁹ do smrti. On je veliki voditelj zajednice koja na Sinaju sklapa Savez s Bogom nakon oslobođenja iz Egipta — kuće ropstva. Središnji događaj starozavjetnoga otkupljenja ima svoju najpoznatiju sliku i sažetak u prijelazu preko Crvenoga mora (Izl 14) koje, zanimljivo, Kranjčević u svojoj pjesmi uopće ne spominje. On se mnogo više bavi onim što *Knjiga izlaska* naziva »mrmljanjem« Izraelaca koje često prerasta u otvoreno protivljenje i optuživanje Mojsija. Narod izlazak i put u slobodu ne samo da stavlja u pitanje, nego ga potpuno krivo shvaća. Oslobođenje iz sužanjstva za njih je »smrt u pustinji«. Sav je Mojsijev napor obećenjen, zgažen. Sve što je poduzeo, u očima je tužitelja bezvrijedno. Mojsijeva je reakcija dvostruka. Pred zajednicom, kao nositelj odgovornosti, tješi i sokoli. Izgovarajući biblijsko ohrabrenje: »Ne bojte se!« (14, 13) Mojsije pokazuje da prepoznaje bit problema — strah naroda od novoga i nepoznatog, nesigurnost pred onim u što treba vjerovati, a još se ne vidi. Dubinu pak vlastite tjeskobe i objektivnoga osjećaja nevolje Mojsije će iskazati pred Bogom u osobnoj molitvi. Biblijski Mojsije ima više uloga: ističe se kao zagovornik naroda pred Bogom, prauzor proroka, zagovornik i pastir zajednice, čovjek poslušan Bogu do smrti. Postavlja se kao mjerilo budućega proroka, ali to čini na temelju Božje riječi. Završetak Mojsijeva života izričito se spominje u trima biblijskim redcima (Pnz 32, 50; 34, 5. 7). Baš »toga istoga dana« (32, 48), četrdesete godine od izlaska iz Egipta (1, 3), Mojsije čuje neobičan zahtjev: »Uspni se na goru i umri!« Te riječi Bog može izreći samo nekome s kim je razgovarao »licem u lice«. Sluga Jahvin poslušno izvršava i tu posljednju zapovijed¹⁰.

9 Zanimljiva je i etimologija imena Mojsije (Izl 3, 4) koje je izvedeno od glagola *î?â* »izvući« — »onaj koji izvlači«. Kao što je izvučen iz nevolje, tako će Mojsije sam biti »onaj koji izvlači«, izbavitelj iz nevolje.

10 Usp. Niko Bilić, *Mojsije u Starom zavjetu*, <http://www.ffdi.unizg.hr/amdg/mojsije.htm>

Kranjčevićev *Mojsije* stupa u intertekstualni dijalog s nekoliko starozavjetnih tekstova. Valja istaknuti njegovu povezanost s psalmima: »Glas Mojsija kao lirskog subjekta poklapa se s pozicijom lirskoga subjekta u *Psalmima*. Nasljedovanjem već ustaljene pjesničke prakse i tradicije obraćanja kršćanina Jahvi, zabilježene u *Psalmima*, Kranjčević se oslonio na prokušani model i pokazao da je kreativno usvojio ton i stil psalmičkoga pjevanja. Citatna relacija između pjesme *Mojsije* kao fenoteksta i *Biblije*, tj. *Staroga zavjeta* kao prototeksta, postala je dubinskim načelom i dominantom autorskoga idiolekt. *Biblija* je uzor Kranjčevićevoj pjesmi *Mojsije* na planu sadržaja i na planu izraza, što je moguće pokazati uspoređujući se sa *Ps 140 (Molitvom za izbavljenje)*:

*Izbavi me, Jahve, od čovjeka zlobna,
zaštiti me od čovjeka nasilna:
od onih koji pakosti u srcu smišljaju,
i čitav dan začinju kavge.
Kao zmije bruse jezike svoje,
pod usnama im je otrov ljutičin.
Spasi me, Jahve, od ruku zlotvora,
čuvaj me od čovjeka nasilna
koji hoće da mi noga posme.
Oholice mi potajno nastavljaju zamku,
užetima mrežu pletu
kraj puta klopke mi stavljaju.¹¹*

Lirski se subjekt u Kranjčevićevoj pjesmi obraća Gospodinu molbom da izvede njegov narod iz ropstva, da ga oslobodi neznanja i zabluda te da prokune njegove neprijatelje:

*Izvedi narod moj, o Gospode,
Izvedi ga iz ropstva zlopatna
I skini mu sa vjeda pospanih
Još onu mrežu tvrdu, zlokobnu,
Što zastire sad oči njegove!
Spomeni se da ropstvo nemilo,
Ko teško ono stijenje nadgrobno,
Na leđima mi tlači bratskijem,
I da nam ljuti naši krvnici
U utrobama djeci sudiše!
O, smiluj se, o silni Jehova,
Prokuni kletvom krvne silnike
I spasi narod moj, o Gospode!*

Kroatistkinja Anica Bilić, uspoređujući Kranjčevićev tekst s biblijskim, prepoznaje intertekstualnu poveznicu sa starozavjetnim tekstovima iz *Knjige Izlaska*, *Knjige Brojeva* i *Knjige Ponovljenoga zakona*, a odnos biblijskoga predloška i Kra-

11 Anica Bilić, Mojsije Silvija Strahimira Kranjčevića i Janka Polića Kamova, *Umjetnost riječi*, 2009, 52, 3–4, 302–303.

njčevićeve pjesme *Mojsije* definira intertekstualnom inkluzijom (uključivanjem) i intertekstualnom intersekcijom (reminiscencije, topoi).¹²

U pjesmi susrećemo motiv Obećane zemlje (*Onuda, kud je zemlja Hanaan / kud teče mlijeko i slađani med!*) Putovanje prema njoj zapravo je izlazak i čišćenje koje stavlja na kušnju ne samo Mojsijevu vjeru i upornost, nego i Božju strpljivost. Nadalje: *Pred silnim ljudstvom gorio je stup...* evocira »podiže se Anđeo Gospodinov koji idaje pred vojskom izraelskom... i podiže stup od oblaka ispred njih...« (Izl 14, 19–20); *Kad okrenu se svome narodu / da nađe tamo, okrepe, / ali ono narod, Božja odlika, / sagradio si tele zlačano / i tele slavi, a ne Jehovu!* upućuje na »Sav svijet skinе zlatne naušnice što ih je u ušima imao i donese Aronu... koji rastopi kovinu u kalupu i načini saliveno tele.« (Izl 32, 3); Mojsijev zagovor naroda pred Jahvom: »Jao! Narod onaj težak je grijeh počinio napravivši sebi boga od zlata.« (Izl 32, 31) može se usporediti s Kranjčevićevim stihovima: *Oprosti, vječni, silni, svemoćni / u naroda je krivi prorok prav / i narodi su djeca velika što lako im je kupit igračke...*

Biblijski je predložak podloga koju Kranjčević u svojoj pjesmi kreativno i slobodno prerađuje. Odabravši završnu dionicu, predsmrti, zadnji ovozemaljski razgovor i sam trenutak smrti, naznačen u *Ponovljenom zakonu*, slobodno ga uklapa u pjesmu.¹³ Uz to, Kranjčević produbljuje Mojsijev lik uvodeći u pjesmu motiv sumnje u ideale:

Mojsijev prvi i posljednji pogled na obećanu zemlju Kranjčević rekonstruira prema svojoj slobodnoj pjesničkoj imaginaciji te u zadnje trenutke Mojsijeva života uvodi zamišljeni razgovor, kojega u Bibliji nema, barem ne u tome obliku i ne s tim sadržajem, nego ga proširuje pozicijom genija između sumnje i ideala, njihove realizacije i smrti:

*I tebi baš što goriš plamenom
Od ideala silnih, vječitih,
Ta sjajna vatra crna bit će smrt,
Mrijeti ti ćeš kada počneš sam
U ideale svoje sumnjati!*¹⁴

Jedna je od značajki književnosti kraja stoljeća preuzimanje likova iz umjetnosti i mitova te njihovo prikazivanje kao univerzalnih, ahistoričnih. Tako i Kranjčević, kreativno čitajući starozavjetni tekst, obogaćuje Mojsijev lik dajući mu univerzalne vrijednosti genija, proroka, nacionalnoga vođe, tvorca osobnoga i kolektivnog identiteta. Detronizirajući Mojsija s pijedestala uzvišenosti, nedodirljivosti i svetosti te motivom sumnje u ideale približava se s dekadentnom svjetonazorom *fin de siècle*.¹⁵

Moguće je zaključiti da su intertekstualne veze Kranjčevićeva Mojsija s biblijskim predloškom veoma snažne, ali se Kranjčević ne zadržava samo na starozavjetnome tekstu, nego ga kreativno tumači, dodajući mu nove interpretacije. *Moj-*

12 Usp. *Isto*, 303.

13 Usp. *Isto*, 306.

14 *Isto*, 306.

15 Usp. *Isto*, 305–306; 310.

sije kao novi tekst u sebe uvlači biblijski tekst kao prvotni i dodaje mu nova značenja kako bi afirmirala novo i novost novoga, tj. svojeg teksta.¹⁶

3. *Biblijski odjeci u Šimićevim izabranim pjesmama*

Malo je pjesnika koji su u tako kratkome životnom vijeku ostavili u hrvatskoj književnosti toliko vrijednih ostvarenja kao Antun Branko Šimić (1898. — 1925.). Šimić se po vlastitome priznanju nakon svoje petnaeste godine odijelio i otrgnuo od svega što su ga do tada učili, pa time i od religiozne i vjerske prakse te stroga, tradicionalnog vjerskog odgoja koji je, bez sumnje, primio u roditeljskome domu i franjevačkoj gimnaziji u Širokome Brijegu.¹⁷ Tako postaje novovjeki hrvatski istinotražitelj, a čini se, ujedno, i bogotražitelj. Iako se, poput Kranjčevića, i on bavi socijalnom tematikom i spontano u nju umeće motive Božje pravde i pravednosti, gdje Bog kao da pada na ispitu, ipak ga i ovdje pronalazi bliska sebi. U poznatoj pjesmi *Žene pred uredima* smjelo pita: *O Bože, ako jesi*, ali ipak doživljava Boga kao partnera i zaštitnika.

Šimić je teističan, no biblijski je, a osobito kristološki, diskretan, škrt. On će se Bogu obraćati izravno, bez posrednika. To odlučno izriče i pokazuje u *Otkupljenju*. I kad Boga ne pronalazi kao u *Praznom nebu* i kad mu se moli kao u *Molitvi na putu*, Šimićev se lirski subjekt Bogu obraća smjelo i otvoreno, kao osobnomu Bogu čije ime piše velikim početnim slovom. Tek u pjesmama *Raspeće* i *Marija* Šimić čini otklon od toga principa.

U pjesmama *Prazno nebo* i *Nadeni Bog* prepoznaju se dva pristupa Bogu, dva teološka stava koja se mogu definirati kao »teologija odozgo« i »teologija odozdo«. U *Praznom nebu* Šimić počinje »odozgo«, od Boga i serafina prema kojima je ovaj svijet *izgubio pute*. Moderni čovjek, a onda i pjesnik, tu kao da nema što reći — *šuti*. Kada se, međutim, Boga potraži u svijetu u kojem on aktivno djeluje, onda *On oko tebe sja treperi miriše i šušti*. Iz takve perspektive mnogi danas govore i o duhovnosti »odozdo« započinjući, poput Šimića, od djelatnog Boga u čovjeku samome.¹⁸

Glede biblijskih odjeka, osobito su zanimljive dvije Šimićeve pjesme — *Raspeće* i *Marija*. U pjesmi *Raspeće*¹⁹ dominira tema čovjekove muke. Prva strofa ima svu težinu i krvavu opipljivost ekspresionističkoga opisa. Čovjekovo se tijelo pod teretom boli zbog pribijanja na križ *uvija, svija i stenje*. Službenici, potaknuti činovničkom revnošću da se taj čin završi, ukočeno *sjedahu na konjima*. Bol je toliko

16 *Isto*, 308.

17 Ipak, franjevcima se odužio na najljepši način pjesmom *Radost tišine* u kojoj pjeva o franjevačkoj jednostavnosti i ljubavi prema svemu stvorenomu po primjeru asiškoga siromaha — sv. Franje.

18 Želimo li biti teološki dosljedni, moramo zamijetiti i elemente panteizma u *Nadenome Bogu*, tim više što je u tom smislu Šimić puno izravniji kad npr. u *Otkupljenju* tvrdi: *Nas nitko nikad otkupio nije / svaki od nas sin je Božji...*

19 Pjesma je nastala 1921. i objavljena je kada je Šimić već afirmiran pjesnik, nakon izlaska *Preobraženja*.

jaka da narušava čovjekovo dostojanstvo: *i onda (prestav biti čovjek) divlje riknu*. Zbog čovjekova se »divljega rika« konji dižu »upropanj«: *I nasto metež u kojem se izmiješaše i konji i ljudi*. Neizmijerna ljudska bol popraćena je i promjenom atmosferskih prilika: *I neki spaziše da nebo potamni i da munje križati počeše*. To je potaknulo vojnike oko križa da se požure i završe posao. Nakon što vojnici Čovjeka *raspeše* stigla je i noć, a glas se o tom događaju počeo širiti Jeruzalemom.

Pjesnik izbjegava imenovati Isusa unatoč tome što je on zapravo subjekt, protagonist događaja o kojemu pjesma pjeva. Prva strofa ima svu težinu i krvavu opipljivost ekspresionističkoga opisa: *I dokle ispod prvih udaraca čekićem u čavle/ na križu tijelo čovjekovo poče da se uvija i svija i stenje*. Šimić šturo i sržno ulazi u bit onoga o čemu govori. Za prikaz raspeća pjesniku kao da je potrebna i snaga interpunkcije pa odustaje od svoga principa da je ne koristi i rabi točke koje pojačavaju ritam i naglašuju vremenske odsjeke. Ovdje nalazimo i najkraću rečenicu u pjesmi: *Čovjeka raspeše*. Tu je Šimić možda i najbiblijskiji, najbliži evanđeoskomu izvještaju i to onom Ivanovu — *Ecce homo! Evo čovjeka!* (Iv 19, 9). Umjesto Pilata, lirski subjekt izjavljuje da je to Čovjek (pisan velikim početnim slovom). U pjesmi je naglašeno upravo ono ljudsko, čovječstvo neimenovanoga Isusa. Možda je konačno u tome i odgovor zašto Šimić izbjegava upotrijebiti Isusovo ime. Samim time, on bi u pjesmu unio teološku istinu o Bogu i čovjeku, a to mu očito nije bio cilj. Pjesnik je potpuno koncentriran na Raspetoga kao čovjeka boli koji proživljava ljudsku patnju nevinoga i osuđenog. Da bi se izbjegla svaka zabuna i da bi do kraja bilo jasno o kome govori, pjesnik spominje i mjesto događaja — Jeruzalem. Ipak, budući da se radi o neznancu koji pati, tema ostaje općeljudska i svezremenska, kao što je to konačno i Kristova žrtva na križu.

U pjesmi *Marija* lirski subjekt duboko suosjeća s Marijinom bolju i patnjom zbog gubitka sina. Uvjeren je da je Marija, gledajući smrt svojega sina na križu *poželjela da nikada ga ni rodila nisi / i da je vječno pod srcem ti osto / te da je u trenutku sinova razapinjanja / više htjela živog sina pokraj sebe / no mrtvog boga*. Lirski subjekt ističe i Marijino shvaćanje svoga poziva Božje službenice i njezino »smjerno« pokoravanje zakonu. Svojim marijanskim pjesmama Šimić zauzima važno mjesto u hrvatskoj marijanskoj lirici (koju pratimo još od *Šibenske molitve* preko renesanse, baroka i prosvjetiteljstva, u kontinuitetu, sve do naših dana)²⁰. Pjesma *Marija*²¹ tematizira majčinstvo, svezremensko, osobno i opće koje se utjelovljuje u Mariji, Isusovoj majci. To je jasno već iz prvoga stiha: *Marijo, ja u tebi gledam svoju majku i svaku majku*. Pjesma je vrlo šimićevska, bez interpunkcije, s tek jednim zarezom i s dvama pridjevima koji ističu kontrast onoga što se u pjesmi naglašava (*živog sina — mrtvog Boga*). Pjesma objedinjuje sve što nam evanđelja donose o Mariji i njezinu bogomajčinstvu. Stihovi *Porod tvoj stade odvracati od tebe*

20 U knjizi *Duša duše hrvatske* Božidar Petrač ističe šest tematskih krugova hrvatske marijanske lirike: 1. tema Bogorodice, 2. tema djevičanstva, 3. tema Bezgrešnog začeća, 4. tema Uznesenja, 5. tema naših svetišta i prošteništa, 6. tema zahvalnosti i molitve Mariji.

21 Pjesma je nastala 1921. i po Petračevoj podjeli pripadala bi Bogorodičinu ciklusu marijanske lirike.

ukazuju na to da je Marija već od Isusova začeca prolazila razna iskušenja.²² U drugoj strofi Šimić je vrlo odvažan, gotovo, preljudski«. Međutim, ne treba zaboraviti da je ovdje tematika općeljudska i općemajčinska — nije li prvi i najsnažniji poriv svake majke zaštititi svoje dijete? Psihološki gledano, ovdje se ulazi u Marijinu najdublju bol — gubi svojega sina — nema načina da ga zaštititi i zadrži. Zato se može reći da

cijela pjesma aludira na Bogorodicu od sedam žalosti, odnosno, na one dijelove njezina života u kojima s osobitom majčinskom osjećajnošću prebire u sebi buduće, naviještene, događaje: Šimunovo proroštvo u Hramu, bijeg u Egipat, žalost za dječakom Isusom kada se Bogorodici izgubio, ostavši u raspravi s pismoznancima, te Isusova muka (nošenje križa, raspeće, skidanje s križa, polaganje u grob).²³

Šimićev prikaz raspeća dan je na iznimno ljudski način i u njemu je Marija možda najbliža Isusovu uskliku na križu: »Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio?«.

Posljednje strofe pjesme vraćaju nas na trenutak navještenja i na Marijine riječi: »Evo službenice Gospodnje, neka mi bude po riječi tvojoj.« (Lk 1, 38). Marijin *Fiat* dovoljan je razlog i pjesniku da se ovdje zaustavi, ne pitajući dalje za uzroke zakona, tj. Božjega zahvata koji nadilazi ljudski razum, logiku i osjećaje.

4. Biblijski odjeci u Ujevićevoj Svakidašnjoj jadicovci

Pjesnički uvijek svoj, Ujević se pokazuje u *stotinu lica*, kako i sam o sebi pjeva u *Vasioncu*: *Sto glasova iz stotine grla, iz dubina stostruke mi svijesti...* Tin je ostao dosljedno izvan svih književnih škola i struja, blizak svima, a istodobno različit od sviju. Elementi nadrealizma, ekspresionizma i dadaizma, asocijativnost u nevezanome stihu i u pjesničkoj prozi, kao i retoričko–patetički nacionalni i društveni aktivizam u raspjevanome himničkom tonu: sve to oblikuje Ujevićev »pjesnički pluralizam«.

Kada s Ujevićem zaronimo u njegov duhovni svijet, moramo biti spremni na iznenađenja. Od tvrda agnostika koji u *Djelu vjere* izjavljuje: *Ne treba meni laž o raj, / niti mi varka boga treba*, do ponizna molitelja koji svoju *Molitu iz tamnice* nježno i patnički započinje riječima: *Beskrajni Bože, što na plavom svodu / zlato i srebro noćnih zvijezda pališ, / čuješ li gdje ti na prljavu podu / leleče ljutu molbu srvan mališ?* Njegova se traženja kreću od vedističke samsare i budističko–brahmanističke karme do dubokokršćanskih motiva na kojima je kao čovjek stasao. Za razliku od Šimića, Ujeviću je bio dan dovoljno dug životni put da artikulira svoja

22 Nakon Navještenja — mogućnosti kamenovanja — jer ne poznaje muža (Lk 1, 34); mogućnosti gubitka Josipove naklonosti i ljubavi (Mt 1, 19); trudna odlazi na put i rađa u štalici; konačno, mora poći u progonstvo u Egipat. Događaj s Isusom u Hramu (Lk 2, 41–52) završava tvrdnjom da »otac njegova i majka ne razumješe riječi koje im reče« te da »Marija pohranjivaše brižno sve te događaje u svome srcu«. Na svadbi u Kani (Iv 2, 1–12) na njezinu molbu: »Vina nemaju« dobiva odgovor: »Ženo, što ja imam s tobom?« Možda se Šimićevi stihovi najbolje očitiju u događaju kada ga traže majka i braća (Mk 3, 31–35), a Isus retorički pita: »Tko je majka moja, tko su braća moja?«.

23 Božidar Petrač (ur): *Antun Branko Šimić Molitva na putu*, Zagreb, 2000., 137.

duhovna traženja kao mladić, zreo čovjek i starac. Zato se u njegovoj poeziji može zamijetiti nekoliko »religijskih« razdoblja glede interesa za religiozno, a osobito kršćansko doživljavanje Boga. Ovdje je značajno ono prvo koje započinje 1909., ponajviše obilježeno boravkom u Parizu, gdje nastaje i *Svakidašnja jadikovka*,²⁴ a završava povratkom u domovinu 1919. On sebe sama u tom vremenu opisuje kao *mali i slabi učenik onoga koji je kazao: Bdište i molite (Ispit savjesti)*.

Općenito se može zaključiti da Ujević cijeloga svog života ostaje religiozan te da kao dobar poznavatelj Biblije i kršćanske tradicije ima trajan doticaj s Apolutnim umećući u svoj život i druga, uglavnom istočnjačka učenja te da nije imun na (a)gnostičko i ateističko okružje u kojem je živio²⁵.

U *Svakidašnjoj jadikovci* prepleću se teme životnoga puta, traganja za ljubavlju, smislom i srećom. Ante Selak, hrvatski pedagog i jezikoslovac, izdvaja pet tematskih krugova u spomenutoj pjesmi —

prvi: odlazak (izlazak) iz djetinjstva (napuštanje kolijevke...) u dramu trajanja, u bitisanje bića; drugi: traženje izlaza u (pri)viđenju Boga i lovor (odsustvo lovorovih vijenaca izrazom je osjećanja sudbinske nemogućnosti čovjeka — nemogućnosti samorealizacije); treći: nemirenje postojećim, nastavak uvodnoga lamenta (nastavak drame trajanja); četvrti: potraga za iskonom i njegovo nalaženje u Riječi; peto: povratak u prvotno osjećanje stanja (posljednja je tercina kontrapunktirana prvoj, maksimalno radikalizira prvu).²⁶

Selak nadalje sužava spomenutih pet na tri osnovna tematska kruga u pjesmi — pakao, čistilište i raj:

Tri su, dakle, osnovna tematska kruga što su proizvedena u tekstu. Koliko god bi bila vjerojatno pretenciozna poređenja s autorom trodijelne *Divine comediae*, izim zbog uporabe tercine i kršćanske simbolike, osnovno metaforičko trojstvo: osuđenost (pakao), pročišćenje (čistilište) i smiraj (raj) nije teško razabrati ni u Ujevićevoj pjesmi. — Koliko god je sve to i usložnjeno, i istodobno, i prožimajuće.²⁷

Neki kritičari, poistovjećujući lirskoga subjekta *Svakidašnje jadikovke* sa samim Ujevićem, u pjesmi prepoznaju Tinov intimni životopis. Tako npr. Ranko Marinković, hrvatski novelist i romanopisac *Svakidašnju jadikovku* (uz pjesmu *Tajanstva*) smatra »intimnom autobiografijom najsudbonosnijih momenata njegova života kad je na okretnicama uvijek odlazio trnovitim stranputicama da sluša na ivicama bogatih bašta kako se šuljaju tajanstva da crnom gromadom zgnječe noći nesne.«²⁸

U pjesmi dominira spoznaja lirskoga subjekta da je teško biti mlad i usamljen, tj. duhovno star. Lirski je subjekt *slab, nemoćan, bez igdje ikoga, nemiran, očajan*. On gazi po cestama, ali je *gažen u blatu* (ponižen, omalovažen, ugrožen ljudskom

24 Tinu je tada tek 25 godina.

25 Usp. Drago Šimundža, *Bog u djelima hrvatskih pisaca I*, Zagreb, 2005, 418.

26 Ante Selak, *Pjesmom pjesniku*. Metodički ogledi o Ujevićevoj poeziji, Zagreb, 1992, 86.

27 *Isto*, 87.

28 Ranko Marinković, Tri eseja o Ujeviću. Essay o pjesniku rezignacije, Jeka »Ojadenog zvona«, Tinov alkohol, *Republika*, Zagreb, 2004, 60, 3, 73–82.

beskrupuloznošću i okrutnošću), *bez sjaja zvijezde na nebu* (bez putokaza, nade i životnoga smisla).

U prvome obraćanju Bogu lirski ga subjekt podsjeća na blistava obećanja koja mu je dao, na obećanu *ljubav, pobjedu, lovor i darove*. Obećanja se, međutim, nisu ispunila pa lirski subjekt, nazivajući sebe Božjim sinom, obavješćuje svoga oca o svojem putovanju i životnim preprekama te o svojem tjelesnom i duševnom stanju. Krvavih nogu, ranjena srca, umornih kostiju, žalosne duše, zapušten, bez obitelji, bez voljene, bez prijatelja, samotna luta *pod svodom koji ne čuje*. Nema nikoga komu bi mogao izreći svoju bol. Jedino ima *iglu drača u srcu i plamen na rukama*. Pun gorčine, svoju nesreću pretvara u stvaralačku bol. Svjestan je svoje pjesničke misije. *Plamen na rukama* simbolizira stvaralačku snagu lirskoga subjekta.

U drugom obraćanju Bogu lirski mu subjekt priznaje da ga njegova riječ *žeže*, da joj je *tijesno u grlu*, da je željna zavapiti. Lirski subjekt, dakle, ponovo ima potrebu glasno izreći svoju bol, dapače, smatra to svojom (pjesničkom!) dužnošću: *Ta besjeda je lomača / i dužan sam je viknuti, / ili ću glavnjom planuti*. Emocionalni vrhunac drugog obraćanja Bogu lirskoga subjekta prepoznaje se u stihovima: *Pa nek sam krijes na brdima, / Pa nek sam dah u plamenu, / Kad nisam krik sa krovova!* Lirski je subjekt svjestan svoje odgovorne (stvaralačke!) uloge, tj. činjenice da pisanjem drugima pokazuje put. U trećem obraćanju Bogu lirski ga subjekt moli neka prestane *pečalno ovo lutanje / pod svodom koji ne čuje*, a zatim jasno artikulira svoje potrebe: *Jer meni treba moćna riječ, / Jer meni treba odgovor / i ljubav, ili sveta smrt*.

Želi jasno objašnjenje svojega stanja, radikalna je, traži *odgovor i ljubav* ili *svetu smrt*. I nadalje govori gorčinom, žudi za suncem, tj. za svjetlošću i toplinom: *ja vapim žarki ilinštak*. Naglašava da mu je *mučno biti sam i slab* te izriče želju: (*kada bih mogao biti jak, / kada bih mogao biti drag*).

Pjesma tj. treće obraćanje lirskoga subjekta Bogu završava ponovljenim motivom staroga mladića, odnosno njegovom mučnom spoznajom: *no mučno je, najmučnije / Biti već star, a tako mlad!*

Književna je kritika motive iz *Svakidašnje jadikovke* prepoznala u dvije godine ranije napisanoj pjesmi *Pepeo srca*. Tako, primjerice, C. Milanja, hrvatski književni znanstvenik, zamjećuje:

Međutim, kad smo već kod motiva jobovskoga jamranja, osamljenosti i svakidašnje jadikovke, valja reći da pjesma iz 1914. *Pepeo srca*, već prvim stihom ('O, ja sam mlad, a već sam star') naviješta buduću, netom poslije, napisanu *Svakidašnju jadikovku* (1916.), čak i tipom stiha, osmercem, pri čemu je *Pepeo srca* stihološki zanimljivija pjesma, jer kombinira osmerac i sedmerac u katrenima, dok je *Svakidašnja jadikovka* (1916.), pisana u tercinama, i nema ni jedan značajan motiv što ga već ne sadržava *Pepeo srca*.²⁹

Tko je zapravo subjekt ove pjesme koji putuje *od nemila do nedraga*, koji nosi *plam na rukama* i koji ga *želi viknuti*? Pjesma ga sama imenuje — to je *Sin tvoj*,

29 Cvjetko Milanja, Rano Ujevićevo pjesništvo, *Republika*, Zagreb, 2004, 60, 3, 77.; Slično tvrdi i Pavletić koji u *Pepelu srca* nalazi podrijetlo motiva staroga mladića, vidi: Vlatko Pavletić, *Ujević u raju svoga pakla*, Zagreb, 2008, 54.

gdje je *Sin* napisano velikim početnim slovom. Uz sve navedene reference možemo zaključiti da se *Sin* odnosi na Božjega Sina, Isusa Krista koji u Lukinu evanđelju kliče: »Oganj dođoh baciti na zemlju, pa kako bih želio da je već planuo!« (Lk 12, 49). No u drugome dijelu pjesme ovaj subjekt ima šire značenje, on kao da više postaje onaj *Sin Čovječji*³⁰ koji je *čovjeku u svemu jednak osim u grijehu*, kako tumači *Poslanica Hebrejima*. Lirski subjekt ulazi u slabost i samoću svakog čovjeka koji traži smisao i odgovor *pečalnoga lutanja*. Zapravo, nije se moguće oteti dojmu da je *Sin* pjesnik sam koji proročki naviješta svoj život, svjestan da je njegov dar živa pjesnička riječ koja ga istodobno dovodi do paradoksa: *biti star a tako mlad*. Ta je riječ izazov i težina, kako nam svjedoči starozavjetni prorok Jeremija: »Doista, riječ mi Jahvina postade na ruglo i podsmijeh povazdan. I rekoh u sebi: neću više na nj misliti niti ću govoriti u njegovo ime. Al' tad mi u srcu bi kao rasplamtjeli oganj, zapretan u kostima mojim: uzalud se trudih da izdržim, ne mogoh više.« (Jer 20, 8–9). Tako pjesnik, kako dobro primjećuje D. Šimudža, ovdje postaje »sličan starozavjetnim prorocima, koji su, kao i on, vrlo često pobožno molili i u srcu osjećali sudbinske oporosti i životne gorčine.«³¹

Lirski subjekt duboko promišlja o svojoj životnoj situaciji. Ne miri se s njom, nego analizira svoj položaj, preispituje Božja obećanja, ispovijeda svoje nezadovoljstvo, govori o svojoj boli. V. Pavletić, poznati teoretičar hrvatske književnosti, primjećuje da se *Svakidašnja jadikovka* nalazi u prostoru između dviju krajnosti jer pjesnik nije imao namjeru napisati ni hvalospjev mladosti ni osudu starmladosti:

Naprotiv, *Svakidašnja jadikovka* svojim sumornim i umornim, upornim osmercima teče između obala ovih krajnje izdiferenciranih i zaoštrenih stavova, kao njihovo pomirenje u pjesnički sveobuhvatnoj kontemplaciji, ali i ljudski iskreno sućutnoj emociji, u kojoj nema mjesta ni za srdžbu i osudu kao ni za odobravanje i pohvalu. To je naprosto tako (kao da kaže pjesnik) kad je čovjek star, a još mlad; a kad čovjek već biva onečovječen u objektivnim prilikama, onda ga ni mi (kao da kaže pjesnik) ne smijemo smatrati subjektivno krivim i odreći ga se potpuno i zauvijek. Ma koliko mu bila daleka, zbog pokazana kukavičluka, pjesnik žrtvu života ne odbacuje, nego se trudi da je razumije, da shvati mračnost staza i snaga koje su je dovele u ponižavajuću situaciju subjekta što se ukočio i petrificirao u objekt, postavši krhkom igračkom u rukama sudbine.³²

Vlatko Pavletić drži starmladost duševnim stanjem iz kojega je progovorila *Svakidašnja jadikovka*:

U *Ispitu savjesti* zabilježeno je stanje duše iz kojega je vjerojatno proizašla inspiracija za *Svakidašnju jadikovku*, a koje je posljedica spoznaje da će pitanja ostati bez odgovora, a usto i bez energije koja bi ih poetski naivno ponovno postavljala. Jer je umrla, umrla ona mladost sa težnjama prema beskonačnosti, prema ljepoti, prema ljubavi! Jer je umrlo u nama sve ono što je htjelo da na zemlji ostvari svoj san i da se približi apsolutnomu!³³

30 *Sin Čovječji*, izraz koji se u evanđeljima ravnopravno, čak i češće upotrebljava (80 puta) od izraza *Sin Božji* (75 puta).

31 Drago Šimudža, *Bog u djelima hrvatskih pisaca I*, 422.

32 Vlatko Pavletić, *Ujević u raj u svoga pakla*, 55.

33 *Isto*, 59 — 60.

Marinković zamjećuje uzrok Ujevićeva pesimizma — raskorak između očekivanoga i ostvarenog, nesklad iluzija i stvarnosti: »I njegov je pesimizam, kao i svaki pesimizam, nastao iz disharmonije iluzija i stvarnosti, iz spoznanja da je iluzija varka, kao jedan dovršen donkihotski podvig sa spoznajom na kraju, što je tragika svakoga individualizma koji traži i filozofsku jasnoću.«³⁴

Vlatko Pavletić pjesmu *Svakidašnja jadikovka* smješta u povijesni kontekst — Prvi svjetski rat — te drži da su teške povijesne okolnosti negativno djelovale na duh mlade generacije (rat im je sputao energiju i oduzeo duševnu radost), a Ujevićevu motivaciju za nastanak pjesme objašnjava pjesnikovim suosjećanjem sa sudbinama tih ljudi:

Konkretno je bio potaknut sudbinama mnogih vršnjaka koje ratni vihor nije zameo, ali ih je pomeo, pomutio im vid i onemogućio normalan rast i razvitak, ili im je pak zauvijek onemogućio da izive mladenačku energiju. Zakinuti tako u mladosti, ljudi ulaze u zreli život kao djelomični ili potpuni emocionalni ili moralni bogalj, zakinuti zauvijek u osjećaju duševnih radosti, na što vjerojatno misljuje i Ujević, pišući: 'Mnogo je velikana koji neće više da se bore otkako su izgubili duševnu radost. Jer oni neće da ničega imaju bez duševne radosti.'³⁵

Biblijska su nadahnuća u *Svakidašnjoj jadikovci* veoma prepoznatljiva. Pjesma je napisana u tercinama pa je već time pjesnik postigao biblijsku puninu od 21 strofe.³⁶ Posvetimo nakratko pozornost metaforama i pjesničkim slikama *Sina koji putuje; sjaja zvijezde udesa što sja nad kolijevkom; besjede koja je lomača...* Pjesma zahvaća put od betlehemske štalice do jeruzalemske Kalvarije na kojoj je lirski subjekt već »ugasio« i izgubio božićno–romantičnu zvijezdu prethodnicu (Mt 2, 2); uspinje se na Kalvariju po trnju i kamenju (simboli muke i križnoga puta), ranjenoga srca, što može biti aluzija na Kristov probodeni bok (Iv 19, 34). Nadalje stih:... *duša mu je žalosna* kao da je izravan odjek početka Ivanove Knjige, časa kada Isus zaviče: »Duša mi je sada potresena i što da kažem? Oče, izbavi me iz ovoga časa. No, zato dođoh u ovaj čas.« (Iv 12, 27), a sljedeći stih:... *i on je sam i zapušten* vodi nas u srce Isusove muke od molitve u Getsemanskom vrtu do trenutka Isusove smrti — kod evanđelista Marka to su redci 14, 32–41 te 15, 33–37. I za sljedeću strofu, gdje se tripot ponavlja... *i nema...* nalazimo paralele u evanđeljima: »Tko je majka moja, tko su braća moja?« (Mt 12, 46–48). U blagome prijekoru Sina Ocu (izraženom imperativima) prepoznamo Krista i njegov vapaj:

*O Bože, Bože, sjeti se
svih obećanja blistavih
što si ih meni zadao.*

34 Ranko Marinković, Tri eseja o Ujeviću, 46 — 64.

35 Vlatko Pavletić, *Ujević u raju svoga pakla*, 54 — 55. Slično i Jasen Boko koji pjesmu smatra ključnom za razumijevanje Tinova usamljeničkoga života. vidi: Jasen Boko, *Tin: trideset godina putovanja: biografija*, Zagreb, 2005, 128.

36 U biblijskoj simbolici brojeva 3 označava savršenost i ispunjenje, a 7 puninu. Pomnoženi, ti brojevi daju 21.

Daljnji stihovi u svakom pogledu adekvatno utvrđuju tu kardinalnu biblijsku napetost odgovarajućim preuzetim sintagmama — o 'dolini suza', o 'srcu ranjenom' i... hodu po simboličnom 'trnju i kamenju':

*I znaj da Sin tvoj putuje
dolinom svijeta turobnom
po trnju i po kamenju,
od nemila do nedraga;
i noge su mu krvave,
I srce mu je ranjeno.³⁷*

Imenicu Sin Ujević piše velikim početnim slovom što, prema Pavletićevim riječima, asocira na prevarene ili napuštene sinove, ali i na Krista;

Motiv Kristova zazivanja riječi i milosti nebeskoga Oca ostaje dvosmislen do kraja pjesme, što je očito preduvjet da ta ritamski monotona lamentacija djeluje ipak fenomenalno snažno zahvaljujući izrazito modernoj tenziji postignutoj dvoznačnošću — djelomično simboličkom, a djelomično korelativnom. Sin koji u sebi nosi gorčinu napuštena ljudstva i prevarena pokoljenja ne izražava nakupljenu gorčinu niti je transponira u očekivani buntovni krik, nego se zadovoljava jadikovanjem i željom da izgori plamenom i tako osvijetli put drugima, put koji se pred njim sudbonosno zatvorio granicom nepregledna bespuća.³⁸

Svakidašnja jadikovka ima oblik prosidbene molitve. Ritmičnost i melodioznost pjesme postiže se čestim ponavljanjem pojedinih riječi i stihova. Vidljivo je to u stihu *O Bože, Bože, sjeti se* dok se veznik *i* ponavlja dvadeset i četiri puta, polisindetski, na početku stiha. »Pjesma je ujedno zatvorena, poentirana stihom koji ponavlja parcijalnu poentu prve strofe, i time je izvanredno potresno zaustavljeno lamentiranje baš na mjestu gdje se emocija primalaca najsadržajnije može oploditi daljnjim asocijacijama i samostalnim sanjarenjem na produljenoj vatri poezije.«³⁹

Na sličnost intimne samoispovijesti Ujevićeva lirskoga subjekta s biblijskom ispoviješću proroka Jeremije upozorava poznati bibličar Bonaventura Duda. Jeremiju i lirskoga subjekta u *Svakidašnjoj jadikovci*, ističe Duda, povezuje samoispovjednost, ojađenost, čemer, razočaranje, registriranje nesklada Božjih obećanja i ostvarenja. Jeremija priznaje oduševljenje i ushićenje Božjom riječju: »Kad mi dođoše riječi tvoje, ja sam ih gutao; riječi tvoje ushitiše i obradovaše srce moje.« (Jer 15, 16) Slijedi, međutim, razočaranje, osjećaj iznevjerenosti i zavedenosti: »Ti me zavede, o Jahve, i dadoh se zavesti...« (Jer 20, 7).⁴⁰ Prorok priznaje da je želio odvratiti misli od Gospodina, ali nije izdržao jer mu je u srcu plamtio oganj: »I rekoh u sebi: neću više na nj misliti, niti ću govoriti u njegovo ime. Al' tad mi u srcu bi kao rasplamtjeli oganj, zapretan u kostima mojim: uzalud se trudih da izdržim, ne mogoh više.« (Jer 20, 9).

37 *Isto*, 56 — 57.

38 *Isto*, 57.

39 Vlatko Pavletić, *Otvorena poetika Tina Ujevića*, Zagreb, 2008, 315.

40 Usp. Bonaventura Duda, *Glasan znamen za nas, tihe filozofe. Teološki oslusi Tina Ujevića*, *Croatica*, Zagreb, 1980/1981, 12–13, 15–16, 27.

Slične riječi Bogu upućuje Ujevićev lirski subjekt:

*O Bože, žeže tvoja riječ (...)
Ta besjeda je lomača,
i dužan sam je viknuti,
ili ću glavnjom planuti.*⁴¹

I prorok i Ujevićev lirski subjekt podsjećaju Gospodina na njegove moćne, ushićujuće i obećavajuće riječi. Jeremija moli Boga da ga pohodi: »Jahve, spomeni me se i pohodi me (...) Kad mi dođoše riječi tvoje, ja sam ih gutao; riječi tvoje ushitiše i obradovaše srce moje (Jer 15, 15–16). Ujevićev pak lirski subjekt podsjeća Boga na blistava obećanja:

*O Bože, Bože, sjeti se
svih obećanja blistavih,
što si ih meni zadao.*

Pored mnogobrojnih dojmova, osjećaja, stavova, Ujević je riječima svoga lirskoga subjekta prenio i svoje shvaćanje pjesničke zadaće u svijetu: »Ujević je — pišući Svakidašnju jadikovku — u praksi po tko zna koji put demonstrirao i svoje temeljno načelo, da se pjesnikova zadaća ne sastoji u tome da prekora ili da povlađuje, već da vlada emocijama i da savlađuje misaone prepreke do cilja: do spoznaje smisla života i položaja čovjeka u svijetu.«⁴²

Zaključak: biblijska suzvučja i preobrazbe

Biblijski motivi snažno odjekuju u odabranim pjesmama trojice hrvatskih antologijskih pjesnika. Lirski su subjekti njihovih pjesama u stalnome dodiru s transcendentnim i univerzalnim. Mučeni su pitanjima, sumnjama, duševnim nemirima i nostalgijom.

Autori odabranih pjesama, nadahnuti biblijskim temama i motivima, kreativno ih preobražavaju, proširuju, daju im nova značenja, tj. interpretiraju ih na originalan način.

U Kranjčevićevu *Mojsiju* (1893.) putovanje prema Obećanoj zemlji otežano je neposlušnošću i krivovjerjem naroda, Mojsijevim sumnjama i kušnjama. Kranjčević je Mojsiju pripisao brojne uloge — ulogu nacionalnoga vođe, proroka, ne-shvaćenog genija, istaknutoga pojedinca, pjesnika.

Šimić, govoreći o Marijinu majčinstvu i boli zbog sinove patnje, tematizira biblijsko i sjevremensko majčinstvo. U pjesmi *Raspeće* Šimić prikazuje Isusovo razapinjanje, ne spominjući njegovo ime. Usredotočuje se na Raspetoga kao čovjeka boli, kao nevinoga osuđenog patnika.

Ujevićev mladi starac iz *Svakidašnje jadikovke* osjeća šutnju neba, traga za ljubavlju i smislom, nemiran je i očajan, osamljen i tjeskoban, krvavih nogu, umornih

41 Usp. *Isto*, 27.

42 *Isto*, 27.

kostiju, žalosne duše, ali s plamenom na rukama. Lirski se subjekt osjeća poput biblijskoga Joba, u njegovu govoru odjekuju Jeremijine tužaljke, poistovjećuje se sa Sinom Čovječjim i s pjesnikom samim.

Koristeći se biblijskim asocijacijama, temama i motivima, dijalogizirajući s biblijskim tekstovima, pjesnici govore o aktualnome (osobnom ili kolektivnom) trenutku.

Biblijski su odjeci u odabranim pjesmama razvidni na planu sadržaja i na planu izraza: Mojsije, Marija, Božji Sin, Sin Čovječji, Job itd. obogaćeni su novim dimenzijama i značenjima.

Biblical Foundations in Selected Poems by Kranjčević, Šimić and Ujević

Jasna Šego*, Antun Volenik**

Summary

Biblical themes have been present in Croatian literature from the start. This paper explores biblical foundations in Kranjčević's »Mojsije«, Šimić's »Raspeće« and »Marija« and Ujević's »Svakidašnja jadikovka«. Kranjčević was deeply impressed by the Old Testament figure Moses. He added new meanings to existing ones, thus demonstrating his inspired and creative reading of the biblical text. In the poem »Raspeće« Šimić presents Jesus' crucifixion without mention of His name. Rather, he focuses upon the Crucified as a man of sorrows, as an innocently convicted sufferer. In the poem »Marija« he emphasizes the »personal« and »universally human« motherhood of Christ's mother. He presents the crucifixion in a very human way, revealing Mary's deepest sorrow for her Son's suffering. In Ujević's »Svakidašnja jadikovka« the lyrical subject who seeks meaning in his »woeful wandering« is equated with the Son in whom we recognize the Job figure — the victim, echoes of Jeremiah's laments, the Son of man and the poet himself. The lyric subjects of the poems which have been analyzed are in touch constantly with the transcendent and the universal while being tormented by questions and spiritual unrest.

Key words: biblical foundations, Mojsije (Moses), Raspeće (Crucifixion), Marija (Mary), Svakidašnja jadikovka (An Everyday Lament)

* Dr. sc. Jasna Šego, Catechetical Institute of the Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb. Address: Vlaška 38, p. p. 432, 10 001 Zagreb, Croatia. E-mail: jasna_sego@hotmail.com

** Antun Volenik, doctorant at Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb. Address: Vlaška 38, p. p. 432, 10 001 Zagreb, Croatia. E-mail: antun.volenik@isusovci.hr